

**АКАДЕМИК ЭРКИН ЮСУПОВНИНГ МАЪНАВИЙ
МЕРОСИДА ОИЛА, ТАРБИЯГА ОИД ҚАРАШЛАР****Saydullayev Nurmuhammad Ziyodulla o'g'li**O'zbekiston Respublikasi Din ishlari bo'yicha
qo'mitasining bosh mutaxassisi.E-mail: Nurmuhammaduz0207@gmail.com

Telefon: +99833-991-01-10

Аннотация: Ушбу мақолада академик Эркин Юсуповнинг маънавий меросида оила, тарбия ва гоя масалаларига оид қарашлари илмий-таҳлилий жиҳатдан ёритилади. Олим асарларида оиланинг жамият барқарорлиги ва шахс камолотидаги ўрни, тарбиянинг маънавий-ахлоқий пойдевор сифатидаги аҳамияти ҳамда миллий ва умуминсоний гояларнинг уйғунлиги кенг таҳлил қилинган. Мақолада Эркин Юсуповнинг мазкур масалаларга оид фикрлари замонавий ижтимоий тараққиёт, ёшлар тарбияси ва маънавий ислохотлар нуқтаи назаридан баҳоланади. Шунингдек, унинг илмий меросининг келгусида маънавий-маърифий жараёнларда қўлланиш истиқболлари очиб берилади.

Калит сўзлар: Эркин Юсупов, маънавий мерос, оила, тарбия, гоя, маънавий қадриятлар, ахлоқий камолот, миллий гоя, ёшлар тарбияси, жамият тараққиёти.

Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академияси академиги, Россия Фанлар Академияси аъзоси, профессор, фалсафа фанлари доктори Эркин Юсуповнинг илмий-фалсафий қарашларида маънавият, ахлоқ, тарих,

менталитетга оид бой илмий-маънавий мерос уйғун равишда ёритилган. Олимнинг илмий-фалсафий меросида оила, тарбия, гоё масаласи тадқиқ этилиб, таълим ва тарбия жараёнлари доимо бир-бирлари билан узвий боғлиқ бўлиб келиши, уларнинг боғлиқлиги қанчалик мустаҳкам бўлса жамиятнинг маънавий асоси шунчалик мустаҳкам бўлиб боравериши асосланган.

Эркин Юсуповнинг таълимотига кўра миллий тарбия инсон шахсини шакллантиришда миллий-маданий, мерос ва қадриятлардан фойдаланиш, ҳар бир шахснинг маънавий камолотига ўзига ҳос миллий йўналиш беришга ҳаракат қилишдир. Шу билан бирга буюк алломаларимизнинг, жадид боболаримизнинг тарбия борасидаги таълимотлари миллий тарбиямизнинг мустаҳкам асослари ҳисобланади[1]. Миллий тарбия инсон шахсини шакллантиришда миллий маданий мерос ва қадриятлардан фойдаланиш, ҳар бир халқ маънавиятига ўзига ҳос йўналиш беришга ҳаракат қилишдир. Миллат мавжуд экан, унинг маънавий камолоти билан боғлиқ бўлган тарбиянинг ўзига ҳос бўлган усуллари мазмуни ва тизимлари ҳам такомиллашиб бораверади деб такидлаб ўтилади. Эркин Юсуповнинг таълимотига кўра таълим ва тарбия ўзининг олдига аниқ мақсад ва вазифаларни қўйиши керак. Асрлар мобайнида шаклланиб келган миллатни тарбияси ўз замонасида ўта муҳим бўлган вазифаларни бажариб келди. Ҳамда миллий тарбиямизнинг мустаҳкам асосига айланди. Ёшларни ҳар жиҳатдан баркамол инсон қилиб вояга етказиш уларга таълим ва тарбия бериш доимо асосий вазифалардан бўлиб келган.

Эркин Юсупов “Инсон камолотининг маънавий асослари” номли китобида халқимизнинг келажаги бўлган ёшларни вояга етказиб тарбиялаб боришнинг асосий мақсадлари, тарбиянинг олдига

кўйилаётган асосий вазифалар, тарбиянинг ўз олдига қўйган мақсадларга еришиш учун хизмат қиладиган имкониятлар кенг ёритиб берилган. Олимнинг такидлашича миллий тарбиямизнинг асослари жуда мустаҳкам ва бойдир.

Унинг илмий изланишларида маънавият доимо асосий йўналишлардан бири бўлиб келган, у жамият маънавий ҳаётини юксалтиришга эришмасдан, маънавий жиҳатдан етук инсонларни вояга етказмасдан туриб кўзланган мақсадларга эришиб бўлмайди деб ҳисоблаган. Унинг ёзишича маънавиятни юксалтиришнинг қатор омиллари бўлиб, бундай омиллар ичида оиланинг ўрни каттадир.

Олим ўз изланишларида инсон тарбияга бир умр муҳтож бўлиб яшайди, ҳар қандай маънавий, жисмоний камолотининг биринчи пойдевори қурилаётган оиладаги тарбиянинг ўрни, аҳамияти доимо бетакрор бўлиб келган деб такидлаб ўтган. Унинг илмий мероси оиланинг жамият тараққиёти ва инсон камолотидаги ўрни мавзусидаги йўналишида «Соғлом авлод – жамият тарқққиётининг ҳал қилувчи омили», «Оилавий муносабатлар маданиятининг диний ва миллий жиҳатлари», «Жамоатчилик фикрларининг оилавий ҳаёт ва ёшлар тарбиясига тасири», «Ота–она ибрати – фарзандлар зийнати», «Севги муҳаббатнинг маънавий илдизлари», «Оилада ота сарбон, она меҳри маънавият булоғи», «Фарзандлик бурчининг маънавий асослари», «Оиладаги тарбиянинг ҳозирги муаммолари», «Оилада фарзанд тарбиясига асос бўлган ахлоқий қадриятлар» мавзулари жамият ҳаётида оиланинг ўрни, аҳамияти қандай эканлигини кенг ёритиб беради.

Ахлоқий қадриятлар ва уларнинг тарбиявий аҳамияти масаласи ҳам илмий мероснинг асосий йўналишларидан ҳисобланиб ушбу йўналиш, ахлоқнинг ижтимоий ва маънавий илдизлари, ахлоқий қадриятлар

шакилланиши, ривожланишининг бирлиги, боғлиқлиги, миллий ахлоқ, унинг умумий ва ҳусусий жиҳатлари, ахлоқий қадриятларнинг ҳусусий жиҳатлари мавзулари орқали кенг ёритиб берилган.

Жамият тараққиётининг ҳал қилувчи омили ҳисобланган маънавий жиҳатдан баркамол, соғлом авлод оила муҳитида шаклланиб боради. Инсон маънавиятининг биринчи куртаклари оилада шаклланади. Оила мустаҳкам бўлиши, унинг ахлоқий, ҳуқуқий асосларининг барқарорлиги, комил инсон тарбиясининг биринчи заминидир[2]. Олимнинг асарларида ҳар бир халқнинг ўзига ҳос фалсафаси, дунёқараши бор. Бу уни амал қилаётган урф-одат ва анъаналарида ҳам ўз аксини топади. Ҳар қандай урф-одатлар ва анъаналар онг ва тафаккур, давр ва макон билан узвий боғлиқ бўлади. Ҳар бир халқ ўзлигини сақлаб қолишга бўлган еҳтиёж, унинг шу қадриятлари орқали ўз ифодасини топади[3]. Эркин Юсупов илмий меросида ғояларга абадий, ўзгармас мезон сифатида қараш тараққиёт имкониятларидан узоқлашишдир деб кўрсатиб ўтилган, ҳамда ғоянинг аҳамияти унинг яратилишида емас, балки амалий синовлардан ўтиши натижасида аниқланади деб такидланади.

Ғоя – ўтмиш сабоқларига таяниб, ҳозирги кун еҳтиёжи ва имкониятларини чуқур билиш, таҳлил етиш асосида истиқболни чуқурроқ, аниқроқ англашга имкон берадиган жамият тараққиётининг асосий, муҳим йўналишларини ифодалайдиган, одамлар фаолиятини муайян мақсадлар ва манфаатлар асосида бирлаштирадиган, илмий асосланган, амалий еҳтиёжлар билан тақазо етилган умумий фикрлар, қарашлар, ҳулосалар, мақсадлар тизими.

Ғоя ҳал етилиши лозим ва зарур бўлган муҳим муаммолар, вазифалар тизимини ўз ичига олади ва асосан истиқболга йўналтирилган бўлади. Ғоя моҳиятан муҳим, мўтадил, нисбий, барқарор бўлади. Шу

сабаб билан бирга, жамият тараққиёти еҳтиёжлари ва имкониятлари асосида ривожланиб, ўзгариб, янгиланиб боради.[4]. Эркин Юсуповнинг илмий асарларида ғоялар тасир кучи ортиб бораётганлиги, унинг ижтимоий, маънавий, тарихий илдизлари кенг ёритиб берилган. Ғояларни яратиш тарихий зарурият эканлигини ҳар жиҳатдан асослаб бера олинган.

Бундай ғоялар муайян бир манфаатлар, мақсадларга еришиш йўлида бутун инсониятга еътиқоди ва фаолиятини яқинлаштириш, уйғунлаштиришга қаратилган бўлиб уларнинг аҳамияти бирор мамлакат, миллат, гуруҳ доираси билан чекланиб қолмайди[5]. Эркин Юсупов илмий меросида ижтимоий ғояларнинг моҳияти, турлари, уларнинг жамият тараққиёти, инсон маънавий камолотидаги уруш, миллий ғоянинг моҳияти, унинг муҳим жиҳатлари, миллий мафкуранинг миллий ғоя билан умумийлиги ижтимоий, сиёсий кучлар, гуруҳларнинг мафкураси чуқур анализ қилинган ҳолда ёритиб берилган.

Инсон камолоти ва маънавий тараққиётга эришишнинг бир қатор омиллари бўлиб, бундай омиллар ичида оиланинг ўрни каттадир. Жамият тараққиётининг ҳал қилувчи омили ҳисобланган маънавий жиҳатдан баркамол, соғлом авлод оила муҳитида шаклланиб боради.

Олим ўз изланишларида инсон тарбияга бир умр муҳтож бўлиб яшайди, ҳар қандай маънавий, жисмоний камолотининг биринчи пойдевори қурилаётган оиладаги тарбиянинг ўрни, аҳамияти доимо бетакрор бўлиб келган деб таъкидлаб ўтган. Унинг илмий мероси оиланинг жамият тараққиёти ва инсон камолотидаги ўрни мавзусидаги йўналишида «Соғлом авлод – жамият тарқққиётининг ҳал қилувчи омили», «Оилавий муносабатлар маданиятининг диний ва миллий жиҳатлари», «Жамоатчилик фикрларининг оилавий ҳаёт ва ёшлар тарбиясига тасири», «Ота–она ибрати – фарзандлар зийнати», «Севги

муҳаббатнинг маънавий илдизлари», «Оилада ота сарбон, она меҳри маънавият булоғи», «Фарзандлик бурчининг маънавий асослари», «Оиладаги тарбиянинг ҳозирги муаммолари», «Оилада фарзанд тарбиясига асос бўлган ахлоқий қадриятлар» мавзулари жамият ҳаётида оиланинг ўрни, аҳамияти қандай эканлигини кенг ёритиб беради.

Академик Эркин Юсуповнинг маънавий меросида оила ва тарбия масалалари марказий ўринни эгаллаб, инсон камолоти ва жамият барқарорлигини таъминловчи асосий омил сифатида талқин этилади. Унинг қарашларида оила — фақат ижтимоий институт эмас, балки шахснинг ахлоқий дунёқараши, миллий қадриятларга садоқати ва маънавий баркамоллигини шакллантирадиган илк муҳит сифатида баён этилади. Шу маънода, олим оиладаги ўзаро ҳурмат, меҳр-оқибат ва масъулият туйғуси тарбиянинг энг муҳим пойдевори эканини таъкидлайди.

Эркин Юсуповнинг илмий меросида тарбия жараёни узлуксиз, тарихий ва маданий анъаналар билан боғлиқ динамик ҳодиса сифатида кўриб чиқилади. Унинг фикрича, бола шахсида ахлоқий сифатларни шакллантиришда ота-она намунаси, ижтимоий муҳит таъсири ҳамда миллий-маънавий мероснинг ўрни беқиёсдир. Шу билан бирга, у замонавий жамиятда ахлоқий инқирозларнинг олдини олиш учун оилавий тарбияни илмий асосда ташкил этиш зарурлигини илгари суради. Олим оила ва таълим муассасалари ўртасидаги ҳамкорликни кучайтиришни шахс тарбиясининг самарадорлигини оширувчи муҳим омил сифатида кўради. Унинг ёндашувида маънавий баркамол инсонни тарбиялаш — давлат ва жамият тараққиётининг стратегик йўналишларидан бири ҳисобланади.

Хулоса қилиб айтганда, академик Эркин Юсуповнинг маънавий меросида оила ва тарбияга оид қарашлар инсонпарварлик, миллийлик ва умуминсоний қадриятлар уйғунлигига таянади. Бу қарашлар ҳозирги кунда ҳам ўз долзарблигини йўқотмаган бўлиб, ёш авлодни маънавий етук қилиб тарбиялашда назарий ва амалий аҳамиятга эга. Унинг ғоялари замонавий педагогика ва ижтимоий фалсафа учун муҳим илмий манба бўлиб хизмат қилади ҳамда жамиятда соғлом маънавий муҳитни шакллантиришга хизмат қилади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Юсупов Э. Инсон камолотининг маънавий асослари. — Тошкент: Фан, 1998.
2. Юсупов Э. Маънавият ва жамият тараққиёти. — Тошкент: Ўзбекистон, 2001.
3. Юсупов Э. Оила ва тарбия масалалари. — Тошкент: Фан, 2005.
4. Юсупов Э. “Маънавий қадриятлар ав уларнинг тарбиявий аҳамияти” Т. “Ўзбекистон Республикаси ИИВ академияси” 2003-йил, 127-бет
5. Юсупов Э. Ғоя ва мафкура: фалсафий таҳлил. — Тошкент: Фан, 2010.

